

Barbara Lenard

"Monumentum", T. V, 1970 : [recenzja]

Ochrona Zabytków 27/1 (104), 81-84

1974

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

PRZEGLĄD ZAGRANICZNYCH CZASOPISM KONSERWATORSKICH *

MONUMENTUM. Wyd. ICOMOS. Louvain. Ukazuje się przeciętnie raz w roku.

Tom V (1970), stron 73+2 nlb., ilustracje.

Raymond Chevallier, *Photographie aérienne, inventaire et sauvegarde du paysage historique (Fotografia lotnicza, inwentaryzacja i ochrona krajobrazu historycznego)*, s. 3—20, 12+7 il. str. w jęz. angielskim i holenderskim. Omówienie roli fotografii lotniczej w inwentaryzowaniu krajobrazu kulturowego (*paysage humain, Kulturlandschaft*). Pojęciem tym autor określa rezultat długotrwałego, ewolucyjnego procesu unifikacji działalności człowieka i sił przyrody. Fotografia lotnicza jest instrumentem pozwalającym na rozpoznanie, przewidzenie i zwalczanie głównych niebezpieczeństw zagrażających równowadze tego pejzażu. Niekontrolowany rozwój miast i przemysłu, intensywna eksploatacja złóż, mechanizacja prac polowych przyspieszająca niwelację i erozję gleby, rozwój sieci komunikacyjnej i instalacji oddziałują na mikroklimat i zakłócają piękno naturalnego krajobrazu. Fotografia lotnicza nie tylko inwentaryzuje zjawiska istniejące, lecz także dostarcza materiału do studiów i właściwych rozwiązań projektowych. Jest również znakomitym środkiem do odkrycia obiektów archeologicznych znajdujących się pod ziemią czy wodą. Uzupełnieniem artykułu jest komunikat R. Goguey z Ośrodka Lotniczych Badań Archeologicznych w Dijon, pt. Prehistoryczne osady, piaszczyste i strefy przemysłowe w Burgundii.

Cevat Erder, *On the Training of Architect-Restorers for Turkey and the Middle East. The Experience at the Middle East Technical University in Ankara (Kształcenie architektów-konserwatorów dla potrzeb Turcji i Środkowego Wschodu. Z doświadczeń Środkowo-Wschodniej Politechniki w Ankarze)*, s. 25—31, 5 il. W trzydziestu pięciu punktach omówione zostały: przyczyny warunkujące przyjęty program kształcenia, jego przygotowanie i założenia, warunki przyjęcia na studia, program studiów, prace terenowe oraz praktyki w organach państwowej służby konserwatorskiej, w muzeum, laboratorium fizykochemicznym, archiwum dokumentacji zabytków, laboratorium fotogrametrycznym. Określono również personel nauczający i warunki kształcenia wyższego stopnia. W załączniku podano szczegółowy program dwuletnich studiów z lat 1967—1968.

Dinu Moraru, *L'humidité dans les bâtiments. Causes, effets, remèdes (Zawilgocenie budynków. Przyczyny, skutki, środki zaradcze)*, s. 33—46, 17 il., str. w jęz. angielskim i holenderskim. Kompleksowe omówienie zagadnień zawilgocenia budynków, jego skutków oraz metod zwalczania, które autor klasyfikuje w pięciu grupach: Są to metody bazujące na: 1) zabiegach dokonywanych w fundamentowaniu bu-

dynku; 2) stymulacji przewietrzania murów zagrożonych zawilgoceniem; 3) usunięciu zawilgocenia przy wykorzystaniu zjawisk elektrochemicznych (elektro-drenaż, elektro-osmoza); 4) wprowadzaniu w strukturę muru, pod ciśnieniem lub przy użyciu prądu elektrycznego, substancji izolujących i impregnujących; 5) ogrzewaniu lokalnym dla osuszenia muru. Warunkiem powodzenia wszystkich tych metod jest respektowanie w postępowaniu technologicznym zasad termodynamiki; korzystniejsze są zawsze metody wolniejszego przebiegu osuszania budynku. Artykuł uzupełniony jest bibliografią tematu.

Paolo Cuneo, *Les ruines de la ville d'Ani, capitale arménienne et metropole cosmopolite du Moyen Age en Orient. Un probleme urgent de sauvegarde et de mise en valeur (Ruiny miasta Ani, stolicy Armenii i kosmopolitycznej metropolii Wschodu w okresie średniowiecza. Problem zabezpieczenia i rewitalizacji)*, s. 49—71, 35 il., str. w jęz. angielskim i holenderskim. Położone na terytorium Turcji „umarłe miasto” Ani jest terenem archeologicznym o wysokich walorach artystycznych i kulturowych. W X—XI w. przeżywało okres wspaniałego rozwoju jako stolica armeńskiego królestwa Bagratydów i wielki ośrodek handlu międzynarodowego, opuszczone zostało w XIV w., po najeździe Mongołów. Na architektoniczne dziedzictwo Ani składają się: kościoły chrześcijańskie, zabytki islamu, świeckie budowle publiczne i prywatne, pozostałości urzędów miejskich i fortyfikacji. Ze względu na wielką liczbę obiektów i groźną zniszczeniem stan ich zachowania niezbędny jest program szybkiej akcji ratunkowej i rewitalizacja całego założenia.

Noty biograficzne autorów rozpraw, s. nlb., 4 il. teksty w jęz. francuskim i angielskim.

Tom VI (1971), stron 92+2 nlb., ilustracje.

Numer specjalny.

Presentation (**Wprowadzenie**), s. 3—4, tekst w jęz. francuskim, angielskim i holenderskim. Biorąc pod uwagę żywiołowy rozwój turystyki regionalnej i międzynarodowej i wynikające z niego zarówno szanse, jak i niebezpieczeństwa dla zabytków — ICOMOS poświęciła temu tematowi swoje II Zgromadzenie Generalne, które odbyło się w Oxfordzie, w dniach 7—11 lipca 1969 r.** Tom VI „Monumentum” zawiera materiały z tego spotkania usystematyzowane w trzech grupach: 1) referaty główne, 2) raporty 19 Komitetów Narodowych uzupełnione aneksem opracowanym przez *British Travel Association* (Stowarzyszenie Brytyjskich Biur Podróży), 3) rezolucja końcowa uchwalona przez Zgromadzenie Generalne.

Rapports Generaux (**Referaty główne**).

Pietro Gazzola, s. 5—7, tekst w jęz. francuskim. Zabezpieczenie i rewitalizacja zabytków w świetle rozwoju turystyki jest problemem, który objawił się z gwałtownością i powagą, nieoczekiwaną ze względu na kierunek, w jakim zmierza — prawie bez naszej wiedzy — nowoczesne życie. Jest rzeczą niezbędną podjęcie rewizji wartości, jakie przedstawia dziedzictwo kultury i stworzenie podstaw doktryny, która mogłaby ukierunkować nasze działanie przynajmniej

* Stały przegląd zagranicznych czasopism konserwatorskich obejmuje 11 wydawnictw, których zestaw zamieszczono w z. 3 (62) rocznika XVI (1963) „Ochrona Zabytków”, s. 69.

** Zob. też O. Czerner, *II Zgromadzenie Generalne Międzynarodowej Rady Zabytków i Miejsc Zabytkowych (ICOMOS)*. „Ochrona Zabytków”, XXIII, 1970, nr 2, ss. 143—145.

na pewien czas. Błyskawiczna ekspansja turystyki, będąca obecnie zjawiskiem alarmującej anarchii we wszystkich aspektach — fizycznym, socjalno-ekonomicznym i kulturowym — może być przeobrażona w racjonalną ewolucję, przy zabezpieczeniu kontroli ruchu turystycznego i zarządzaniu nim z rygorystyczną dyscypliną.

C. B. E. Geddes, s. 9—15, 8 il., tekst w jęz. angielskim. Przedstawienie zagadnień turystyki międzynarodowej i nowej roli zabytków związanej z jej rozwojem, na przykładach i danych statystycznych z terenu Wielkiej Brytanii oraz na badaniach przeprowadzonych w 1968 r. przez *British Travel Association* wspólnie z *Greater London Council* (Zarząd Miejski Wielkiego Londynu).

Arthur Haulot, s. 17—22, 5 il., tekst w jęz. francuskim. Omówienie turystyki międzynarodowej jako ważnego czynnika ekonomiki światowej, handlu zagranicznego i bilansu płatniczego państw oraz równowagi socjalnej i politycznej świata; wskazanie głębokiej wspólnoty interesów między turystyką dzisiejszą a dziedzictwem przeszłości i konieczności wspólnego działania obu tych dziedzin w celu osiągnięcia właściwego rozwiązania problemu. Zagrożenie zabytków kryje się, zdaniem autora, nie tyle w braku kultury masowego turysty, ile w właścicieli terenów budowlanych, finansistów i konstruktorów, których działalność, powodowana chęcią zysku, prowadzi do destrukcji najistotniejszych motywów istnienia turystyki pod pozorem służenia im. Wywody poparte są przykładami i danymi statystycznymi.

Robert Potter, *The Repair of Oxford's Historic Buildings, with Special Reference to the Divinity School and Duke Humphrey's Library* (Konservacja zabytkowych budowli Oxfordu, ze specjalnym uwzględnieniem Divinity School i Biblioteki im. Humphreya), s. 23—31, 11 il. Dzieje średniowiecznych budowli wchodzących w skład uniwersytetu w Oxfordzie oraz przedstawienie wyników prac zmierzających do ich rewitalizacji, prowadzonych od 1959 r.

Max Querrien, *Patrimoine architectural et tourisme culturel: de l'amateur d'images au citoyen de la culture* (Dziedzictwo architektoniczne a turystyka kulturalna: od miłośnika wrażeń do obywatela kultury), s. 33—43, 8 il. Omówienie warunków, jakie muszą być spełnione, aby wywołać zjawisko turystyki kulturalnej; wskazanie konieczności opracowania odpowiedniej strategii i taktyki postępowania (informacja!) oraz przygotowania samych zabytków. Chodzi bowiem o nową dynamikę socjalną tego zjawiska, o stworzenie płaszczyzny do dialogu między obiektem a turystą.

Ali Vrioni, *La preservation des monuments et autres biens culturels en liaison avec le développement du tourisme* (Ochrona zabytków i innych dóbr kultury w powiązaniu z rozwojem turystyki), s. 45—49. Odpowiedź na pytanie postawione przez UNESCO w 1964 r.: w jakim stopniu ochrona zabytków w poszczególnych krajach przyczynia się do rozwoju turystyki, stając się jednym z czynników ich rozwoju ekonomicznego. Zabytki uważane były do niedawna za przedmiot luksusu i trudno było uzyskać niezbędne fundusze na ich ratowanie. Należało więc szukać powiązań z ekonomiką, wskazać ich potencjalne walory odgrywające niebagatelną rolę w stymulacji turystyki. Obecny żywiłowy rozwój tej formy wypoczynku sprzyja włączaniu zagadnienia ochrony zabytków, jako integralnej części, w narodowe plany rozwoju gospodarczego. O wadze tego problemu w skali światowej świadczą, omówione w artykule, akcje podejmowane na różnych szczeblach ONZ i program dalszego działania UNESCO w zakresie organizowania pomocy technicznej i finansowej dla krajów, które jej potrzebują. Uzupełnie-

niem wypowiedzi przedstawiciela UNESCO jest aneks zatytułowany: Rewaloryzacja zabytków i miejsc historycznych w ramach rozwoju turystyki.

Guglielmo de Angelis d'Ossat, *Villes d'art, monuments et sites par rapport au tourisme de demain* (Miasta, obiekty i miejsca zabytkowe w powiązaniu z turystyką jutra), s. 51—55. Przedstawienie stanowiska Biura ICOMOS, uwzględniające wypowiedzi Komitetów Narodowych, na dwa zagadnienia: wzrastające znaczenie turystyki z punktu widzenia ekonomicznego oraz wpływ, jaki dziedzictwo artystyczne i przyroda mają na rozwój turystyki. Niebezpieczeństwo dewastacji zabytków przez stale rosnącą liczbę turystów zmusza do określenia dopuszczalnego punktu, do którego można się posuwać w adaptacji zabytków dla celów turystyki (do ustalenia np. maksymalnej liczby zwiedzających, do ograniczenia transformacji obiektu, grożącej często wynaturzeniem jego pierwotnej funkcji itd.). W odróżnieniu od obiektów (monuments) i miejsc zabytkowych (sites), miasta historyczne pozostają ciągle poza nomenklaturą prawną i ich ochrona jako całości jest znacznie trudniejsza. Dobrym przykładem jest wybrzeże adriatyckie Jugosławii, zagospodarowane dyskretnie, bez zniszczenia naturalnych ram. Zjawisko „turystyki kulturalnej” jest jeszcze bardzo odległe; dzisiejsza turystyka powodowana jest bardziej potrzebą wypełnienia wolnego czasu, zwykłą ciekawością niż chęcią poznania, a jej cechą dominującą jest pośpiech. Należy dążyć do podniesienia poziomu kulturalnego aktywności turystycznej, m.in. przez rozwijanie niezadowolającej dotychczas współpracy biur turystycznych ze służbą konserwatorską, a także przez rozwijanie dobrze przygotowanej, pozbawionej pośpiechu turystyki szkolnej, mającej ogromne znaczenie wychowawcze.

Rapports des Comités Nationaux (Raporty Komitetów Narodowych), s. 57—83, teksty w jęz. francuskim lub angielskim. Reprezentanci 19 krajów omówili aktualną sytuację zabytków w powiązaniu z problemami masowej turystyki w swych własnych krajach, a także przedstawili poglądy swoich Komitetów Narodowych ICOMOS na wiążące się z tym tematem problemy ogólniejsze, wymagające wspólnego działania i rozwiązań na forum międzynarodowym. Raporty złożyły: NRF, Dania, Hiszpania, Finlandia, Ghana, Wielka Brytania, Węgry, Luksemburg, Malta, Meksyk, Holandia, Peru, Polska, Szwajcaria, Syria, Czechosłowacja, Turcja, ZSRR, USA.

Appendix. The Protection and Restoration of Monuments and the Development of Cultural Tourism. Special Report for The United Kingdom (Aneks. Ochrona i restauracja zabytków a rozwój turystyki kulturalnej. Raport specjalny ze Zjednoczonego Królestwa Wielkiej Brytanii i Irlandii), s. 83—85. Sprawozdanie opracowane przez *The British Travel Association* na podstawie danych statystycznych ze źródeł oficjalnych Wielkiej Brytanii i *International Union of Official Travel Organisations* (Międzynarodowe Zrzeszenie Państwowych Biur Podróży).

Resolution (Rezolucja), s. 87—92, tekst w jęz. francuskim, angielskim i holenderskim. Podsumowanie głównych tez obrad i sformułowanie m.in. następujących zaleceń:

A. W skali krajowej, w każdym z państw: a) kształcenie i formowanie kulturalne społeczeństwa, poczynając od poziomu nauczania podstawowego, przy wykorzystaniu wszystkich dostępnych środków; b) przeprowadzenie w ramach ogólnych inwestycji krajowych badań miejsc najważniejszych dla zlokalizowania w nich urzędzeń turystycznych; c) organizacja metodycznej współpracy między krajowymi służbami turystycznymi i służbami resortu kultury; d) sformowanie personelu biur podróży i przewodników wielojęzycznych pracujących pod kierunkiem wykwalifikowanych specjalistów.

B. W skali międzynarodowej: a) opracowanie przez specjalistyczne organy międzynarodowe środków zmierzających do: 1) zapewnienia na zasadach Karty Weneckiej, skutecznej ochrony zabytków przed nadmierną ich eksploatacją dla celów turystycznych; 2) przeprowadzenia, w tym samym duchu, reanimacji miast i osiedli zabytkowych; 3) spowodowania lepszego podziału środków czerpanych z turystyki, których znaczna część powinna być przeznaczona na utrzymywanie dziedzictwa kulturalnego, np. w formie Międzynarodowego Funduszu Ochrony Zabytków przewidzianego przez UNESCO; 4) rozwoju wymiany międzynarodowej na płaszczyźnie turystyki kulturalnej; 5) lepszego wykorzystania zasobów kulturalnych każdego kraju, przez wprowadzenie konwencji międzynarodowych zmierzających do konserwacji i rewitalizacji zabytków w ramach turystyki.

Noty biograficzne czterech autorów (C. B. E. Geddes, A. Haulot, R. Potter, M. Querrien), s. nlb., 4 il., teksty w jęz. francuskim i angielskim.

Tom VII (1971), stron 93+2 nlb., ilustracje.

E. Dimitriu-Valcea, *Le comportement à la diffusion des vapeurs des murs extérieurs des monuments de Venise (Dyfuzja pary wodnej w zewnętrznych murach zabytkowych budowli Wenecji)*, s. 3—9, 9 il. Omówienie przyczyn zawilgocenia budynków i czynników oddziałujących na stopień wilgotności w zewnętrznych ich partiach; wskazanie szkodliwości skutków nagromadzenia się wykropionej pary wodnej, z punktu widzenia wartości użytkowych i trwałości budowli. Badania zjawisk cieplno-wilgotnościowych, klimatu i warunków technicznych pozwalają określić kierunek postępowania przy podejmowaniu zabiegów zmierzających do osuszenia zabytkowych budynków Wenecji, m.in. metodą elektrodrenażu i elektrycznego zeskalania, towarzyszącą tradycyjnym zabiegom budowlanym i klimatyzacji obiektu.

K. J. Conant, *The History of Romanesque Cluny as Clarified by Excavation and Comparisons (Historia romańskiego opactwa Cluny w świetle badań wykopaliskowych i porównawczych)*, s. 10—33, 25 il., str. w jęz. francuskim. Szczegółowa, bogato ilustrowana relacja z badań i prac wykopaliskowych podjętych za zgodą rządu francuskiego w 1928 r. przez amerykańską *Mediaeval Academy* i prowadzonych do 1950 r. (badania zapoczątkowane były w latach 1912—1913 przez służbę Ministerstwa Sztuk Pięknych Francji). Celem prac wykopaliskowych było dokonanie uzupełniających odkryć, pozwalających wraz ze źródłami pisanymi i planami (najstarsze sięgają 1043 r.) — na kompleksową interpretację rzeźbionego portalu z Cluny, który od 1920 r. znajdował się w USA. Uzyskane rezultaty badań i odkryć przekroczyły pierwotne założenia i pozwoliły na rekonstrukcję w skali 1:100 planu dawnego opactwa oraz ustalenie wszystkich faz jego rozbudowy (Cluny A, I—III) i wyposażenia, aż do zniszczenia w 1798 r.

V. I. Fiodorow, *Sur quelques procédés de protection des monuments contre l'humidité ascendante (Kilka sposobów ochrony zabytków przed nadmiernym zawilgoceniem)*, s. 35—40, 4 il. Omówienie warunków, w jakich następuje kondensacja pary wodnej i infiltracja wilgoci w budynkach zabytkowych, ze szczególnym uwzględnieniem procesów zachodzących w ich podziemnych partiach, w zależności od rodzaju fundamentowania. Przedstawienie, na przykładzie kilku obiektów, kompleksowych metod usuwania zawilgocenia, z zastosowaniem elektro-osmozy, klimatyzacji i drenażu oraz metod zabezpieczenia budynku przed destrukcyjnym działaniem wilgoci.

Emanuel Hruška, *Sites historiques et paysages dans le plans régionaux et plans d'aménagement. Démonstration sur des ville en Tchecoslovaquie*

(Ośrodki historyczne i krajobraz w planach regionalnych i planach inwestycyjnych. Objąsnienie na przykładzie miast z terenu Czechosłowacji), s. 41—52, 14 il., str. w jęz. angielskim. Jest to publikacja referatu wygłoszonego przez przewodniczącego czechosłowackiego Komitetu ICOMOS w czasie jego pobytu w Madrycie w 1970 r., na zaproszenie hiszpańskiego Komitetu tej organizacji. Omawia rolę historycznych miast i krajobrazu we współczesnym procesie kształtowania środowiska, a także środki prawne i organizacyjne stosowane w państwie socjalistycznym dla zabezpieczenia ich wartości kulturowych. Chcąc chronić lub regenerować dziedzictwo architektoniczne należy mu nadać nową funkcję społeczną. Nie jest to bowiem problem estetyki, lecz problem reanimacji jego struktury socjalnej i technicznej oraz stworzenia nowej infrastruktury w celu wykorzystania go dla potrzeb bieżących. Artykuł ilustrowany jest przykładami współcześnie użytkowanych zamków i pałaców, których znaczna część była zabezpieczona i jest chroniona przez państwo.

Jonas Glemza, *Conservation et restauration des monuments en Lituanie (Konserwacja i restauracja zabytków na Litwie)*, s. 53—66, 19 il., str. w jęz. angielskim. Ochrona i konserwacja zabytków na Litwie nie wykracza poza wiek XX. Pierwszy dokument rządowy sięga 1919 r., właściwe normy prawne wydano w 1940 i 1967 r.; w 1950 r. powołano pierwszy ośrodek badań i naukowej konserwacji, wchłonięty obecnie przez Departament Restauracji Zabytków w Instytucie Badawczo-Projektowym. Naczelnym zadaniem po zakończeniu II wojny światowej stało się zabezpieczenie obiektów zabytkowych uszkodzonych w czasie działań wojennych, a następnie ich sukcesywna odbudowa i adaptacja dla potrzeb współczesnych. W wielu obiektach architektury sakralnej, zabezpieczonych w pierwszej fazie prac, prowadzono później kompleksowe badania naukowe ze względu na znaczenie kulturalne tych obiektów i wysoką wartość artystyczną wnętrza przewidzianych do konserwacji; częściowo podejmowano prace związane z nadaniem im nowych funkcji społecznych. Duże trudności nastęrczała zabudowa mieszkalna, z uwagi na liczne nawarstwienia i przebudowy, którym ulegała w przeszłości i z uwagi na aktualne wymogi związane z odbudową i rewitalizacją historycznych ośrodków miast. Szeroki zakres zadań i zdobyte doświadczenia pozwoliły na wypracowanie metody kompleksowych badań obiektu i zasad prowadzenia opartych na nich prac konserwatorskich. Głównym dążeniem jest zachowanie autentyczności zabytku (rekonstrukcja stosowana jest rzadko i nie obejmuje całych budynków) i jego adaptacja dla społecznie użytecznych celów. Ważnym czynnikiem determinującym zakres podejmowanych prac konserwatorskich jest przeznaczenie obiektu.

Bibliografia, s. 67—93.

Noty biograficzne autorów rozpraw oraz dwóch litewskich architektów-restauratorów, s. nlb., 7 il., teksty w jęz. francuskim i angielskim.

Tom VIII (1972), stron 164, ilustracje.

Michel van der Meersch, *La Medina de Sfax. Enquete preliminaire a sa regeneration (Wstępne rozpoznanie możliwości regeneracji medyny miasta Sfaks)*, s. 3—32, 32 il. nlb., str. w jęz. angielskim. Drugie sympozjum ICOMOS poświęcone konserwacji i reanimacji centrów historycznych odbyło się w Tunisie w 1968 r. Przedstawiono na nim wyniki badań i program ochrony medyn miast tunezyjskich. Medyny Tunisu, Kairuanu i Sfaksu były kolejno przedmiotem studiów. Sporządzeniu planów urbanistycznych (z lotu ptaka) i architektonicznych towarzyszyła ankieta socjalno-ekonomiczna każdej medyny

ny i jej mieszkańców. W Sfaks sektor główny, obejmujący dwa hektary, poddany został szczegółowym studiom mogącym stanowić podstawę rozpoczęcia prac restauratorskich (plan w skali 1:100). Na podkreślenie zasługuje fakt, że sanacja rozplanowania Sfaksu traktuje medynę jako integralną część miasta i jednoczy ją z centrum; zarezerwowana dla ruchu pieszego będzie miała zagwarantowane zaopatrzenie przez udostępnienie najbliższego jej otoczenia dla ruchu kołowego. Medyna Sfaksu zajmuje powierzchnię o wymiarach 600×400 m; powstała w IX w., prawdopodobnie na miejscu rzymskiego miasta Taparura. Większość jej domów jest w zadowalającym stanie technicznym, ale ogromny przyrost i napływ ludności zwiększa w szybkim tempie ich zagęszczenie, powodując nadbudowę pięter i podział oryginalnych jednostek mieszkaniowych. Problemem, który musi być rozwiązany przed podjęciem dzieła renowacji, jest ustanowienie norm prawnych zdolnych powstrzymać przeistaczanie się medyny w dzielnicę slumsów.

Donald W. Insall, *Kelmscott Manor, The Home of William Morris and its Repair for the Society of Antiquaries of London (Dwór Kelmscott — dom Williama Morrisa, i jego remont dla potrzeb Stowarzyszenia Antykwariuszy Londyńskich)*, s. 33—53. 27 il., str. w jęz. francuskim. Kamienny dwór Kelmscott jest typowym reprezentantem architektury mieszkalnej XVI i XVII w. regionu Cotswold w hrabstwie Oxford. W latach 1871—1896 należał do Williama Morrisa, założyciela *Society for the Protection of Ancient Buildings* (Towarzystwo Opieki nad Zabytkami Architektury), a w rękach jego rodziny pozostawał do 1937 r. W 1960 r. dwór został nabyty przez Stowarzyszenie Antykwariuszy Londyńskich, które podjęło się trudnego zadania rewaloryzacji i adaptacji obiektu dla wyznaczonej mu podwójnej funkcji: czynnej siedziby mieszkalnej oraz muzeum poświęconego Morrisowi i udostępniającego nagromadzone przez niego i jego następców zbiory. Artykuł relacjonuje szczegółowo problematykę związaną z tym zagadnieniem, przebieg prac przeprowadzonych w latach 1965—1967 i osiągnięte wyniki.

Teresa Danuta Ciach, Stanisław Osler, *Recherches sur le mortiers du haut Moyen Age provenant des pavements des anciens monuments de Wisłica (Badania nad wczesnośredniowiecznymi zaprawami występującymi w posadzkach zabytkowych relikwów w Wisłicy)*, s. 55—69, 18 il., 6 tabl., str. w jęz. angielskim. Przedruk artykułu zamieszczonego w „Ochronie Zabytków”, XXIII, 1970, nr 3, s. 197—209.

Helmi Uprus, *The „Old Town” of Tallin an its Future (Stare Miasto w Tallinie i jego przyszłość)*, s. 71—96, 43 il. W okresie średniowiecza Tallin, jako miasto hanzeatyckie, był nie tylko ośrodkiem handlu, ale i sztuki. Świadczą o tym zachowane liczne budowle użyteczności publicznej, zamek w Górnym Mieście, a także wysokiej klasy zabudowa mieszkalna, składające się na pojęcie „tallińskiej szkoły architektury”. We współcześnie istniejącym zespole urbanistycznym Tallina Stare Miasto zajmuje niewielki areał, jednak otoczony murami zwarty zespół jego zabudowy przez długie wieki pozostawał centrum administracyjnym organizmu miejskiego, rozwijającego się poza jego obrębem. Tallin nie uległ zniszczeniu w czasie II wojny światowej i zachował walory miasta hanzeatyckiego w nieskażonej postaci. Artykuł zawiera szczegółową charakterystykę układu i zabudowy Starego Miasta oraz analizę zależności form zabudowy od jej funkcji ekonomiczno-socjalnych i pozycji społecznej właściciela; omawia problematykę konserwatorską, kryteria wartościowania obiektów, wyniki przeprowadzonych badań i program przewidywanych prac oraz charakteryzuje nową funkcję społeczną zabytkowej architektury Tallina.

A. D. C. Hyland, G. L. Adinyira i W. F. Hill z zespołem studentów architektury, *Conservation Practice in Ghana. A Case Study: the Fetish House at Asawasi (Ashanti) (Praktyka konserwatorska w Ghanie na przykładzie „domu fetysza” w Asawaśi (Aszanti))*, s. 99—113, 17 il., str. w jęz. francuskim. Komisja Muzeów i Zabytków Ghany, po pięciu latach działalności poświęconej konserwacji twierdz i zamków zbudowanych przez Europejczyków, rozszerzyła pole swojej działalności na ochronę budynków pochodzenia miejscowego; wykonane z plecionki z gałęzi oblepionej gliną lub z glinobitki, są szczególnie narażone na zniszczenie. Inspektor zabytków G. L. Adinyira przedstawia w artykule generalną linię polityki konserwatorskiej i metody stosowane dla ratowania i rekonstrukcji tych obiektów. Między innymi „domami fetysza” restaurowanymi przez Komisję znajduje się dom w Asawaśi, małej wiosce w pobliżu Kumasi. Artykuł zawiera krótką historię obiektu, opis jego koncepcji architektonicznej zgodnej z tradycją regionu Aszanti, której założeniem jest centralny dziedziniec otoczony loggiami i zamkniętymi pomieszczeniami. Wkrótce po zakończeniu prac studenci II roku wydziału architektury uniwersytetu w Kumasi wykonali inwentaryzację pomiarową i fotograficzną oraz zgromadzili pełną dokumentację obiektu. Ta forma działalności studenckiej jest objęta programem studiów.

Robert Brichet, *La protection juridique des villes anciennes (Ochrona prawna miast zabytkowych)*, s. 115—138, 11 il., str. w jęz. angielskim. Ludność zamieszkała w aglomeracjach miejskich gwałtownie wzrasta przekraczając progi chłonności struktur starych miast, nabiera więc ostrości problem dostosowania ich do współczesnych i przyszłych potrzeb mieszkańców. Przedstawiając wyniki badań nad problemem ochrony miast zabytkowych Europy, omówiono w trzech rozdziałach artykułu: 1) Tradycyjne formy działań państwowych; 2) Nowe eksperymenty i projekty; 3) Możliwe udoskonalenia. Działalność instancji międzynarodowych. Wymienione rozdziały obejmują następujące zagadnienia: Rozdział 1 — Ochrona otoczenia zabytku. Przykładowo w Portugalii strefa ochrony określona jest promieniem 50 m, z możliwością jej zwiększenia w przypadkach specjalnych, w Austrii, Grecji, Francji wynosi 500 m, w innych krajach nie jest określona. Fizjonomia miasta (pojęcie to powstało w początku XX w.) była przedmiotem ochrony prawnej w niektórych państwach niemieckich II Rzeszy; po I wojnie światowej także w innych, m.in. w Polsce, a później zostało powszechnie objęte ustawami wielu państw. Plany urbanistyczne — powiązania z ochroną zabytków i ich zespołów. Rozdział 2 — Nowe interwencje legislacyjne; Ustawa czechosłowacka z 1958 r. wprowadzająca pojęcie atmosfery historycznej (*ambiance*), co znacznie poszerza ochronę zabytków i ich zespołów; Ustawa francuska z 1962 r.; Ustawy Zjednoczonego Królestwa; Projekt ustawy belgijskiej. Rozdział 3 — Działanie Rady Europejskiej, której sympozja w Bath (1966), Hadze (1967) i Awinionie (1968), dotyczące zespołów zabytkowych, miały znaczenie praktyczne, a także znalazły podsumowanie w formie syntezy naukowej (F. Sorlin, P. Gazzola, R. Lemaire); uchwały konferencji ministrów, organizowanych przez Radę, wprowadzane są do systemów legislacyjnych poszczególnych państw. Działalność UNESCO prowadzona w dwóch kierunkach: 1) utrwalania nowych reguł prawa wynikającego bezpośrednio z konwencji międzynarodowych i pośrednio z zaleceń państw członkowskich; 2) partycypowania w akcjach konserwatorskich na rzecz zabytków lub ich zespołów o najwyższych w skali światowej wartościach. Każde z omówionych w artykule zagadnień jest bogato udokumentowane przykładami norm prawnych, wydawanych przez państwa europejskie.

Bibliografia, s. 139—164.

Barbara Lenard